

Umanets T.V.

Doctor of Economic Sciences, Professor

*Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research of NAS of
Ukraine, Ukraine*

Darienko O.V.

Candidate of legal Sciences, Lecturer

Odessa National University of Economics, Ukraine

**SECTORAL STRUCTURE OF INDUSTRY OF UKRAINE
TAKING INTO ACCOUNT DEVELOPMENT OF THE GLOBAL ECONOMY**

Уманець Т.В.

д.е.н., професор

*Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України,
Україна*

Дарієнко О.В.

к.е.н., викладач

Одеський національний економічний університет

**ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ
З УРАХУВАННЯМ ВЕКТОРІВ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Investigated the state of the sectoral structure of industry of Ukraine taking into account development of the global economy. Suggested ways to improve the spatial and sectoral structure of industry of Ukraine.

Keywords: *sectoral structure of industry, processing industry, the structure of the global economy, the development trend of the industry; structural changes.*

Досліджено сучасний стан галузевої структури промисловості України з урахуванням векторів розвитку глобальної економіки. Запропоновано шляхи вдосконалення просторової та галузевої структури промисловості України.

Ключові слова: *галузева структура промисловості, переробна промисловість; структура глобальної економіки; тенденції розвитку галузі, структурні зміни*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається спрямованістю на реформування національної економіки України на інноваційній основі і розвиток на цій базі регіонального промислового комплексу, який передбачає модернізацію даного виду економічної діяльності, підвищення її конкурентоспроможності, інтенсивного техніко-технологічного оновлення виробництва. З розвитком інноваційної діяльності пов'язують вихід вітчизняної економіки із кризового стану, зростання обсягів виробництва, вихід на нові ринки, адаптацію промислових підприємств до ринкового середовища.

Але процеси в промисловому комплексі України характеризуються складними та суперечливими тенденціями. З одного боку, існуючі реалії свідчать про застарілі виробничі технології, що не відповідають сучасним вимогам ринку, та нездатність національної інноваційної системи відповідати на світові виклики. З іншого, складність переходу суб'єктів підприємницької діяльності України до інноваційної моделі розвитку обумовлюється не стільки відсутністю інновацій, скільки слабкістю інституційної підтримки цих процесів з боку державної влади та методичних засад щодо управління інноваційним розвитком промисловості на регіональному рівні та вдосконаленням її галузевої структури.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теорію й практику управління інноваційними процесами у промисловості та стратегічного управління регіональною економікою внесли такі вітчизняні вчені, як: О. Амоша, І. Бланк, Б. Буркинський, В. Геєць, З. Герасимчук, Вол. Захарченко, В. Ляшенко, М. Кизим, Л. Федулова, Н. Чухрай, С. Шульц та ін.

Виділення раніше нерозв'язаних частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій і вагомі надбання з даної проблематики, наукові дослідження потребують подальшого розвитку. У роботах вітчизняних науковців напрацьовано значний науково-теоретичний та методичний матеріал, запропоновано чимало практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку регіонів, стратегії інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, але не приділено належної уваги методичним засадам вдосконалення галузевої та просторової структури промислового комплексу.

Основний матеріал. В основі формування комплексу регуляторних заходів розвитку національної економіки України необхідно враховувати вектори розвитку глобальної економіки, яка з кожним роком все більше впливає на господарські системи окремих країн. У зв'язку з цим виникає необхідність розглянути основні фактори, що впливають на розвиток української економіки в період до 2030 р., і з урахуванням виявлених тенденцій оцінити перспективи українського господарського комплексу в цей період.

Проведений аналіз суттєвих змін в структурі глобальної економіки дозволив констатувати, що сьогодні однією з основних тенденцій економічного розвитку у період до 2030 р. буде триваюча структурна перебудова передових економік, зміна пріоритетів галузевого розвитку. Структура передових галузей до 2030 р. буде істотно відрізнятись від нинішньої. За даними провідних американських рейтингів (Bureau of Labor Statistics, журнал «Fortune»; американський рейтинг 5000; десятка галузевих фондових індексів Доу - Джонса по американському ринку), найбільш динамічними і перспективними галузями останніх декількох років були такі, як: інформаційні технології (в широкому сенсі, включаючи послуги, пов'язані з Інтернетом, розробку програмного забезпечення, телекомунікацій), виробництво комп'ютерного обладнання, охорона здоров'я, освіта, фінанси, інженерні послуги, енергетика і торгівля [1]. За оцінками міжнародних експертів, саме ці види діяльності найближчим часом будуть розвиватись найбільш швидко [2]. Україна як на макро-, так і на мезо- та мікрорівнях, на даному етапі свого розвитку повинна враховувати ці зміни з метою вдосконалення просторової та галузевої структури підприємницького сектору України.

До основних показників, за якими можна оцінювати ступінь ефективності сучасної структури підприємницького сектору економіки України як за галузевою, так і за територіальною ознакою, можна віднести зростання валового внутрішнього продукту і національного доходу на макрорівні та фізичного обсягу ВРП - на мезорівні національної економіки України; збільшення кількості малих і середніх підприємств, кількості зайнятого населення та обсягу реалізованої продукції підприємствами малого бізнесу, позитивну тенденцію відносно прибутковості та рентабельності роботи суб'єктів підприємницького сектору.

Інформацію відносно галузевої структури підприємницького сектору економіки України та її регіонів можна знайти у таких збірниках Державної служби статистики України, як: «Україна у цифрах», «Статистика України»,

«Регіони України», «Діяльність суб'єктів господарювання», «Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва», але слід зазначити, що з 2014р. інформація за регіонами надається в менш повному обсязі і менш зручному вигляді з точки зору користувача інформації ніж у попередні роки.

Починаючи з 2014 р. національна економіка України функціонує в дуже несприятливих умовах. Російська агресія завдала Україні безпрецедентних гуманітарних і соціальних втрат і спричинила серйозні деструктивні процеси, у тому числі руйнацію інфраструктури на території бойових дій, дезорганізацію виробничих зв'язків і критично важливих постачань ресурсів, часткову втрату зовнішніх ринків та експортного потенціалу. Водночас, абсолютно необхідне для країни кардинальне реформування внутрішніх економічних механізмів залишилося невиразним, а окремі зміни запроваджувалися дуже повільно. У 2014 р. відбулося погіршення показників майже усіх галузей економіки України. Найскладніша ситуація у 2015 р. спостерігалась у промисловості. Руйнування виробничих потужностей та транспортної інфраструктури, розрив виробничих міжрегіональних зв'язків через воєнне протистояння на сході країни призвели до падіння обсягів промислового виробництва за рік на 13%, що було зумовлено негативними показниками Луганської ($T_{np1} = -66,0\%$), Донецької ($T_{np1} = -34,6\%$), Закарпатської ($T_{np1} = -20,3\%$), Кіровоградської ($T_{np1} = -17,1\%$), Харківської ($T_{np1} = -11,8\%$), Івано-Франківської ($T_{np1} = -10,9\%$). В інших індустріальних областях погіршення у промисловості виявилось відносно незначним: у Дніпропетровській області падіння становило 7,9%, Запорізькій – 4,7%, Львівській – 2,5% [3, с. 108]. При цьому в Житомирській, Вінницькій та Рівненській областях України індекси обсягів виробництва промисловості мали позитивну динаміку (відповідно на 10%, 4% та 0,3%). Подібні відмінності було зафіксовано й по деяким іншим галузям економіки. Скорочення обсягів виробництва коксу та продукції нафтоперероблення становило 19,1%, металургії – 16,1%, хімічних речовин і хімічної продукції – 15,2%, машинобудування – 14,1% [3, с. 107].

Галузева структура передбачає виділення галузей у середині певного виду економічної діяльності та визначення характеру та сутності взаємозв'язків між ними. Галузі мають два види економічної діяльності – промисловість та сільське господарство. Розглянемо більш ретельно промисловість, а галузі сільського господарства (рослинництво та тваринництво) будуть розглянуті під час дослідження сировинної бази певних підгалузей промисловості. Промисловість за останні роки має яскраво виражену тенденцію до скорочення не тільки в цілому, але й на основними промисловими групами (у 2014р. на 10,1%, у 2015р. – на 13,4%): товари проміжного споживання (відповідно на 8,4% та на 9,7%); інвестиційні товари (на 20,3% та 15,4%); споживчі товари короткострокового використання (у 2014р. збільшення на 1,7%, але у 2015р. зменшення на 11,4%); споживчі товари довгострокового використання (зменшення відповідно на 11,3% та 19,5%); енергія (на 14,5% та 18,5%).

Поряд з вищезазначеним, слід зауважити, що структура промисловості України за галузевою ознакою за 2010-2014рр. має позитивні зрушення: зменшується питома вага ВДВ добувної промисловості та розробки кар'єрів у загальному обсязі ВДВ промисловості і збільшується - переробної, але у вітчизняній економіці продовжують домінувати енергоємні та матеріаломісткі виробництва, які постійно майже монополюють залежні від імпорту паливно-енергетичних ресурсів (табл. 1) [3, с. 74].

Таблиця 1

Структура промисловості України за галузевою ознакою за 2010-2014рр, %

Галузі промисловості	Питома вага ВДВ галузі у загальному обсязі ВДВ промисловості, %				
	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.
Добувна промисловість та розробка кар'єрів	25,6	29,1	26,3	27,1	24,3
Переробна промисловість	58,4	54,0	57,0	56,0	59,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	12,7	14,3	14,5	14,6	13,8
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	3,3	2,6	2,2	2,3	2,2
Усього за галузями промисловості	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

В переробній промисловості необхідно, в першу чергу, приділити увагу

тим підгалузям, підприємства яких виробляють товари масового вжитку, а саме: виробництву харчових продуктів, текстильному виробництву, виробництву одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів. Але економічна та політична ситуація, що склалася в Україні за останні роки, привела до того, що всі вищеперераховані підгалузі щорічно скорочують обсяги виробництва [3, с. 107]. Так, тільки у 2015р. відносно попереднього року виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів зменшилось на 10,7%, текстильне виробництво – на 8%. Разом з тим, як свідчить товарна структура зовнішньої торгівлі у 2015 р., саме ці види товару становлять значну долю в імпорті України: готові харчові продукти – 4,3%, мінеральні продукти – 31,2%, текстильні матеріали – 3,8% [3, с.178]. Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів є складовою агропромислового комплексу і здійснює свою діяльність за такими напрямками, як: виробництво м'яса та м'ясних продуктів, перероблення та консервування риби, ракоподібних і моллюсків, перероблення та консервування фруктів і овочів, виробництво олії та тваринних жирів, виробництво молочних продуктів, виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів, виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів та ін. Обсяг виробництва харчових продуктів за період 2011-2015рр. зменшився на 9,7%, що не можна вважати позитивним моментом у галузевій структурі промисловості, тому що, з одного боку, Україна має достатню сировинну базу, з іншого, продукція харчової промисловості є предметом щоденного вжитку [3, с. 107]. Виробництво м'яса та м'ясних продуктів – це одна з провідних підгалузей у харчовій індустрії. Але у 90-ті роки ХХ століття в Україні значно знизилась її ресурсна база: поголів'я худоби скоротилось на 70%. Ця негативна тенденція спостерігається і сьогодні. Так за період 2014-2015рр. поголів'я великої рогатої худоби скоротилось на 14,7%, у тому числі корів – на 11,3%; свиней – на 8,8%, птиці – на 7,5% [3, с. 23]. Це призвело до того, що за 2013-2015рр. виробництво ковбасних виробів зменшилось в цілому по Україні на 19,8%, у т. ч.: у Чернівецькій області – на 61,9%, Донецькій – на 40,7%, Волинській – на 33,3%,

Одеській – на 23,3% [3, с. 116]. Черкаська, Вінницька, Дніпропетровська, Київська і Львівська області мають найкращу сировинну базу для виробництва м'яса та м'ясних продуктів [3, с. 143]. Значно скоротилась сировинна база для виробництва молочних продуктів: за 2010-2015рр. виробництво молока зменшилось на 8,6%.

Молочна промисловість здійснює виробництво масло-молочної, сироварної, молочно-консервованої продукції, продуктів з незбираного молока. Вона тісно пов'язана з сільськогосподарським сектором. Через нестачу молочної сировини та низькі закупівельні ціни, потужності даної галузі задіяні на 10-15%. Найкращу сировинну базу для молочної промисловості мають Вінницька, Полтавська, Житомирська, Львівська та Івано-Франківська області, а основними центрами виробництва молока рідкого обробленого є Вінницька, Житомирська та Київська області, виробництва йогурту – Київська, Дніпропетровська, Херсонська, Полтавська і Харківська області. Слід зазначити, що вищезазначені підгалузі харчової промисловості потребують оновлення капіталу, технологій, ринків збуту за межами України, сертифікації продукції.

Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів забезпечено сировинною базою, оскільки Україна традиційно є відомим виробником зернових культур. Консервна промисловість також має належну сировинну базу. Олійна промисловість виробляє рослинні жири та продукти на їх основі. Має достатню сировинну базу, навіть, доцільним було б скорочення експорту насіння олійних культур і створення привабливих інвестиційних, економічних та правових умов виробництва кінцевого продукту і збільшення експорту готової продукції.

Достатню вітчизняну сировинну базу мають підприємства, що здійснюють виробництво хліба, хлібобулочних і кондитерських виробів, виробництво безалкогольних напоїв. Але всі ці галузі потребують новітніх технологій та відповідних капіталовкладень, що значно покращило б якість виготовленої продукції та розширило б їх асортимент.

До складу легкої промисловості входять текстильна, швейна, шкіряна та взуттєва промисловості. Дана галузь знаходиться у складному стані за ряду причин: застарілі основні фонди і технології потребують оновлення і відповідних капіталовкладень; текстильна промисловість більшу частину сировини імпортує: 100% бавовни, 80% натуральних волокон, 70% вовни, тканини; практично відсутніми є маркетингові дослідження щодо і якого виду потребують різні вікові групи населення. Разом з тим, слід зазначити, що дана галузь має достатньо широку мережу освітніх установ, що готують кваліфіковані кадри.

Машинобудівна, хімічна, деревообробна промисловість та промисловість будівельних матеріалів, маючи добру сировинну базу, не може конкурувати з зарубіжними фірмами, тому що, в першу чергу, потребує технічного та технологічного оновлення. Особливо це стосується машинобудівної промисловості, тому що без неї ми не зможемо технічно переоснастити ті галузі, про які йшла мова вище.

Отже, динаміка структури української економіки не відповідає вищезазначеним структурним зрушенням, що відбуваються в розвинених економіках світу на сучасному етапі. Вітчизняній економіці притаманна неефективна структура з високим ресурсо- та енергоємним виробництвом.

Основними заходами, що дозволять вдосконалити просторову та галузеву структуру підприємницького сектору економіки України, можна вважати такі:

1. При визначенні пріоритетних видів економічної діяльності як на макро-, так і на мезорівнях економіки України, обов'язково враховувати світові тенденції структурних зрушень. В якості зразку бачення промислової структури України на перспективу можна запропонувати документ Міністерства економіки, торгівлі і промисловості Японії «Бачення промислової структури – 2010» [4], тому що сьогодні вітчизняна структура економіки має тільки деякі орієнтири щодо наближення до структурних зрушень передових економік. Крім того, необхідно, в першу чергу, для кожного регіону визначити найвагоміші бюджетоутворюючі види економічної діяльності (галузі та їх

підгалузі), з точки зору інвестиційної привабливості, з урахуванням сприятливих природно-кліматичних умов, наявності сировинного та споживчого потенціалу. Так, наприклад, для Одеської області, яка є лідером серед регіонів України з виробництва олії та тваринних жирів (на яке припадає більше третини реалізованої продукції в загальному обсязі реалізації харчових продуктів області), традиційно є регіоном виноградарства й виноробства (у регіоні вирощується майже половина українського винограду), доцільно розвивати підприємництво саме з виробництва цих видів продукції. Особливу увагу слід приділити випуску маргарину і жирів харчових подібних. Також слід приділити більше уваги виробництву товарів повсякденного вжитку, а саме: молока та вершків, жирністю більше 6%, неконцентрованих та не підсолоджених, сироватки та модифікованої сироватки рідкої чи в пастоподібній формі; виробництву субпродуктів харчових та м'яса великої рогатої худоби, свиней, свіжих чи охолоджених, виробництва ковбас. Необхідно також поновити та удосконалити програму «Овочі Одещини», основною метою якої буде імпортозаміщення. Для цього є сприятливі природно-кліматичні умови практично за усіма районами області (особливо на півдні), але на сьогодні відсутні сільськогосподарські кооперативи, які будуть мати замкнутий технологічний цикл виробництва від вирощування сировини до готової продукції, свої пункти збуту продукції. Це дозволить уникнути дебіторської заборгованості підприємств за відвантажену продукцію, яка в подальшому створює труднощі у сплаті податків, в розрахунках з сільгосппідприємствами та фермерами за поставлену сировину тощо.

2. Основні заходи щодо модернізації переробної промисловості на державному рівні необхідно узгоджувати з Програмами соціально-економічного розвитку регіонів, їх природно-ресурсним, виробничим та освітнім потенціалом, який доцільно визначати комплексно за інтегральним показником. Це дозволить побудувати оптимальну галузеву структуру національної економіки, яка буде відносно максимально забезпечена не тільки сировинною базою, але й якісними трудовими ресурсами. Такий підхід буде

сприяти не тільки відновленню технічної бази пріоритетних галузей переробної промисловості певного регіону, але й створенню нових робочих місць, поживають роботу освітніх установ, що будуть здійснювати підготовку фахівців для даних галузей (підгалузей) промисловості та спрямовувати наукові дослідження на вдосконалення технологічних процесів, підтримувати вітчизняного товаровиробника. Інформаційну базу для прийняття рішень управліннями, підприємцями, потенційними інвесторами для кожного регіону у вигляді паспорту економічної самодостатності регіону можуть готувати фахівці регіональних науково-дослідницьких установ НАН України, а також спеціалісти вищих навчальних закладів та закладів професійно-технічної освіти, що здійснюють підготовку фахівців для харчової або легкої промисловості, машинобудування, інформації та телекомунікацій, сільського господарства.

3. Розробити дорожню карту реалізації стратегічної програми галузевої структурної перебудови промисловості регіонів на технологічній платформі, яка, на відміну від існуючих, буде ґрунтуватись на узагальненні зарубіжних форсайт-досліджень технологій майбутнього, використанні сценарного підходу та визначенні індикаторів оцінки реалізації програми, що забезпечує взаємозв'язок стратегій розвитку і планів функціонування провідних кластерів пріоритетних видів економічної діяльності та галузей промисловості країни і технологічних платформ як ядра їх розвитку.

Література:

1. Top 50 Fastest-Growing Industries - Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.acinet.org>
2. 100 FASTEST-GROWING COMPANIES - Електронний ресурс – Режим доступу: <http://money.cnn.com>.
3. Україна у цифрах у 2015 році: [стат. зб.] / За ред. І.М. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2016.
4. The Industrial Structure Vision 2010 (outline) Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.meti.go>.